

4.3.2 Biblioteksverksamheten i kommuner med svensk majoritet i Västra Finlands län

Enlig den nya bibliotekslagen som trädde ikraft 1.1.1999 skall biblioteken i sin verksamhet främja befolkningens lika möjligheter till bildning. Till kommunernas uppgift hör att ordna verksamheten vid de allmänna biblioteken så att målsättningen kan uppfyllas. Med hjälp av utvärdering skall kommunerna förbättra tillgången på biblioteks- och informationstjänster samt stöda utvecklandet av dem.

I föreliggande utvärdering gör enheten en kort analys av tillgången till de biblioteks- och informationstjänster som erbjuds kommuninvånarna i de svenska och tvåspråkiga kommunerna i Västra Finlands län, inalles 21 kommuner. I utvärderingen betraktas utvecklingen inom bibliotekens verksamhet under perioden 1991- 1999. Uppgifterna baserar sig på den verksamhetsstatistik som länsstyrelsen årligen har samlat in. Enheten gör en noggrannare analys av jämförelsetalen för åren 1991 och 1999 under våren 2000.

Tillgången till biblioteksservice

Såväl i Österbotten som i Åboland har antalet huvudbibliotek hållits konstant under hela 90-talet. Biblioteksservicenätet har dock glesnat betydligt i och med att ett stort antal filialbibliotek och utlåningsstationer lagts ned. Också biblioteksbussverksamheten har reducerats. De största förändringarna i biblioteksnätet har skett under senare delen av 90-talet och här har indragningen av filialbibliotek och bokbussar särskilt drabbat den österbottniska landsbygden. Inom det svenska verksamhetsområdet fanns år 1991 inalles 10 biblioteksbussar, samtliga i Österbotten. I Åboland fanns inga biblioteksbussar men däremot en biblioteksbåt.

Under utvärderingsperioden minskade biblioteksbussverksamheten i Österbotten med 30 %. Under samma period har 19 % av de österbottniska filialbiblioteken dragits in och antalet utlåningsstationer minskade med 15 %. Också i de kommuner där man upprätthåller biblioteksbussverksamhet har bussturerna glesnat avsevärt p.g.a sparåtgärder. Sedan år 1991 har antalet hållplatser i Österbotten minskat med 27 %. Barnen och den icke-bilburna glesbygsbefolkningen är de som drabbas värst när bokbussar dras in och besöksturerna glesnar.

Också i Åboland har tillgången till biblioteksservice försämrats främst i de perifera områdena. Antalet utlåningsstationer har minskat med 40 % sedan 1991. Under år 1998 indrogs två anstaltsbibliotek. I skärgårdsstaden Pargas har biblioteksbåten kunnat upprätthålla samma servicenivå som den erbjöd redan i början av 90-talet. Antalet angöringsbryggor har hållits konstant.

Personalresurser

Informationsteknologin ställer nya krav på bibliotekspersonalens utbildning och kontinuerliga fortbildning. Användningen av Internet och informationssökning via datanät har också

den ställt bibliotekspersonalen inför stora utmaningar. Samtidigt har dock biblioteksverksamheten drabbats av personalnedskärningar särskilt under slutet av 90-talet.

I samtliga bibliotek i Västra Finlands län minskade personalen under perioden 1991-99 med sammanlagt 132 personarbetsår (8 %). Detta gäller i såväl de finskspråkiga som de svenskspråkiga biblioteken. Inom det svenska verksamhetsområdet minskade bibliotekspersonalen med 11 personarbetsår vilket utgör en minskning på 10 %. I Österbotten var minskningen något större än i Åboland.

I samband med den nya bibliotekslagen skärptes behörighetskraven för bibliotekspersonalen. I samarbete med undervisningsministeriet samlade länsstyrelsen i januari 1999 in uppgifter om det aktuella läget beträffande personalens behörighet. Av kartläggningen framgick att av de ledande tjänsteinnehavarna inom det svenska verksamhetsområdet hade 43 % högre högskolexamen och lika många hade lägre högskolexamen. Personalnedskärningarna under 90-talet har inverkat på tillgången och kvaliteten på biblioteksservicen- bl.a. inverkar detta på antalet öppethållningstimmar. Speciellt sårbara är här landsortsbiblioteken där också en förhållandevis liten nedskärning i personalresursen tenderar att sänka servicenivån.

Statsunderstöd för utvecklandet av datanät i biblioteken i Västra Finlands län

Inom det svenska verksamhetsområdet har det statliga stödet inom ramen för det riksomfattande projektet Informationssamhället Finland kraftigt förändrat bibliotekens verksamhetsförutsättningar. Understöd för inköp av datamaskiner och programvara samt fortbildning för personalen har gett också de små biblioteken en chans att hänga med i IT-samhället. Samtliga bibliotek inom det svenska verksamhetsområdet har sedan ingången av år 1999 tillhört lokala och regionala nätverk. Inom bibliotekssamarbetsprojekten BLANKA i Åboland och FREDRIKA i Österbotten har skärgårds- och glesbygdsbibliotekens servicenivå förbättrats. De gemensamma databaserna ger tillgång till ett större och mångsidigare materialurval och snabbare låneservice.

Under år 1999 beviljade staten sammanlagt 9 miljoner mk för utveckling av nätverk och datakommunikation i allmänna bibliotek. Samtliga bibliotek inom det svenska verksamhetsområdet ansökte då om statsunderstöd och undervisningsministeriet beviljade dessa kommuner sammanlagt 573.000 mk varav 325.000 mk för Österbotten och 248.000 mk för Åboland.

Konklusioner

I många fall har kommunerna dragit in filialbibliotek för att istället satsa på att utrusta huvudbiblioteken med datorer. Internet har blivit en självklar service för många av dagens biblioteksbesökare. Men dock inte för alla. Indragningen av filialbibliotek, utlåningsstationer och bokbussar drabbar just den del av befolkningen som är allra mest beroende av att biblioteksservicen finns på nära håll d.v.s. den äldre icke-bilburna landsortsbefolkningen samt bar-

nen och ungdomarna. De små lågstadieskolorna i glesbygdsområdena har oftast inga extra resurser för inköp av egna böcker och ofta är det filialbiblioteket eller biblioteksbusen som har utgjort byns enda kulturutbud.

I samband med en nationell utvärdering av undervisningen i grundskolan (Utbildningsstyrelsen, 1995) lade man märke till att skolelevernas läskunnighet hade försämrats särskilt på landsbygden. Resultaten från en nyligen genomförd utvärdering av inlärningsresultaten i modersmålet i åk 9 (Utbildningsstyrelsen, 1999) visar att många elever som har gått ut grundskolan har svag förmåga att läsa och skriva. Enligt bibliotekariernas egen bedömning har barnens och ungdomarnas intresse för läsoplevelser minskat oroväckande under de senaste åren.

För att motverka denna trend är det ytterst viktigt att åtminstone bevara det nuvarande biblioteksnätet och att satsa på att utveckla samarbetet mellan biblioteken och skolorna särskilt i glesbygdskommunerna. Tillgången till litteratur på det egna språket är särskilt viktig för en minoritet. För förskole- och lågstadieskolor är det särskilt viktigt att de får möjligheter att stärka känslan för det egna språket. Detta hjälper dem att upprätthålla intresset för läsning genom hela livet.

Bibliotekens traditionella roll- att erbjuda läsoplevelser under fritiden- har utvecklats i riktning mot att även stöda studier och självständigt förvärvande av kunskaper för konkreta arbetsituationer. Den nationella målsättningen att utveckla distansstudier och distansarbete förutsätter även den att glesbygdsbibliotekens servicenivå hålls intakt och utvecklas i takt med tidens krav.

Förslag till åtgärder

- Satsningar för att kunna upprätthålla det nuvarande biblioteksnätet samt åtgärder för att kunna förbättra tillgången till biblioteksservice i glesbygden
- Åtgärder för att starta en kampanj för främjande av läsintresset bland barn och ungdomar samt fortsatt statligt stöd för regionala läsfrämjande projekt
- Ökade anslag för inköp av böcker och andra medieanskaffningar
- Utökade satsningar för att ge biblioteken möjligheter att erbjuda biblioteks- och informationstjänster i skolor och läroanstalter - att utveckla samarbetet mellan biblioteken och skolorna
- Fortsatt stöd för utveckling av datanät och för produktion av bibliotekens eget material i nätet
- Fortsatt stöd för fortbildning av bibliotekspersonalen i användningen av datateknik och nätverk

Utvärderingstexten har skrivits av överinspektör Tove Saarto, sakkunning vid Länsstyrelsen i Västra Finlands län.